

СПОМЕНИК ПЕТРУ КОЧИЋУ У БАЊАЛУЦИ

Апстракт: Бањалучка интелектуална елита оснива 1929. године у Бањалуци друштво "Змијање", које је требало, поред другог, и да подигне споменик Петру Кочићу (1876–1916) у Бањалуци. У кругу чланова Друштва желио је да се нађе и Никола Тесла, који се са оваквом жељом обраћа Друштву, али је Теслино писмо нечијим немаром затурено и тако смо остали ускраћени за спознаје о евентуалним сљедећим Теслиним намјерама.

На приједлог председника Главног одбора Друштва др Васе Глушца (1879–1955) и његових пријатеља, 1932. године покушало се договорити са вајаром Иваном Мештровићем (1883–1962) око израде споменика, али како је вајар Мештровић ангажован око припрема за своје двије изложбе, одржане у Прагу и Паризу 1933. године, почетком априла 1932. године расписан је конкурс за израду споменика у Бањалуци. Према одлуци Оцењивачког суда, који засједа 10. јуна те године, између дванаест приспјелих радова, прву награду и право извођења добио је рад под називом "Трибун", коауторско дјело Антуна Аугустинчића (1900–1979) и Ивана Вање Радауша (1906–1975) из Загреба. Сљедећег дана, у просторији бањалучке гимназије отворена је изложба свих приспјелих радова, што представља прву вајарску изложбу код нас. Споменик Петру Кочићу свечано је откривен 6. новембра 1932. године у градском парку бана Милосављевића у Бањалуци.

Кључне ријечи: друштво "Змијање", споменик Петру Кочићу у Бањалуци, Васо Глушац, Никола Тесла, Спиридон Шпиро Боцарић, Антун Аугустинчић, Иван Вања Радауш, Марко Брежанин, Франо Менегело Динчић, Прва вајарска изложба.

Потреба за живим и трајним присуством једног лика из националне галерије ликова, 1929. године окупља бањалучку интелектуалну елиту у друштво "Змијање", чији је један од задатака да подигну споменик (попрсје) и надгробни споменик књижевнику и народном трибуну Петру Кочићу (1876–1916). Чланови Друштва се обавезују и да пренесу Кочићеве мошти из Београда у Бањалуку, да оснују Фонд "Петар Кочић" и изграде Дом "Петар Кочић" за смјештај сиромашних ученика из Крајине.

У непуне четири године дјеловања (од 29. октобра 1929. до 21. маја 1933) Друштво, којим управљају "људи Кочићеве и Жерајићеве генерације" сабрани у Главни одбор, на чијем челу се нашао Васо Глушац (1879–1955), Кочићев пријатељ и покретач ове акције или акција, окупило је бројне чланове. Међу њима нашли су се и краљ Александар Први Карађорђевић, Томо Масарик, предсједник Чехословачке Републике, Игнаци Мошицки, предсједник Пољске Републике. По страни не остају ни наши познати књижевници, умјетници, научници, дипломате и политичари, који су својски помагали рад "Змијања" – др Владимир Ћоровић, Михаило Пупин, Вељко Петровић, Владимир Назор, Бранислав Нушић, Милан Ракић, Шпиро Боцарић, Роман Петровић, Јован Бијелић, Сретен Стојановић, Јован Кршић, Светислав Милосављевић, Јурај Деметровић, Авдо Хасанбеговић.

Али, до сада је, нажалост, остало непознато да се, поред другог, с таквом намјером или жељом Главном одбору Друштва јула 1931. године, једним "опширним" писмом, обратио Никола Тесла из Америке. О овом писму, или о оном најзначајнијем из његовог садржаја, сазнајемо из "Политике":

"Главни одбор 'Змијања', друштва за подизање споменика и дома Петра Кочића у Бањој Луци примило је писмо од нашег земљака и научника светског гласа г. Николе Тесле из Америке. Г. Тесла у свом опширном писму тражи да му Главни одбор 'Змијања' пошаље друштвена правила и информације о досадашњој акцији друштва. Потом скреће пажњу главном одбору 'Змијања', да би кад се подигне велики дом Петру Кочићу у Бањој Луци, где ће бити смештени сиромашни ђаци Босанске Крајине, добро било кад би нашли места и даровити младићи из Лике, која је такође увек ценила рад и дела покојног Петра Кочића. Затим, између осталог, наглашава да жели да се сва нација одужи великом књижевнику и народном трибуну Петру Кочићу, који је стекао толике заслуге за свој народ.

Поменуто писмо Николе Тесле биће фотографисано и ових дана у целини објевљено."¹

Такође је остало непознато из којих смо разлога, или чијим немаром, остали ускраћени за цјелину Теслиног писма, у којем је, сасвим извјесно, као и увијек и у свакој прилици, било прегршт његових патриотских намјера.

Господин Глушац и његови пријатељи били су мишљења да би, од свих предузетих задатака или послова, требало "да се најпре подигне у Бања Луци споменик који ће имати ефекта за омладину и за будућност", У истој тој прилици господин Глушац изјављује да ће се "замолити наши вајари који би овај споменик израдили уз минималну своту".² Већ следећег мјесеца на сједници Општинског већа Града је одлучено да се друштву "Змијање" уступи "један

¹ Писмо г. Николе Тесле друштву "Змијање", у: Политика, Београд, XXVIII, 8324, 14. јули 1931, стр. 5

² В. Ј., За подизање споменика Петру Кочићу, у: Политика, Београд, XXVI, 7687, 27. септембар 1929, стр. 5

комад општинског земљишта, 400 квадратних метара на Краљевом Друму, на коме ће се подићи споменик Петру Кочићу а доцније и Дом Петра Кочића".³

Како су ово биле године подизања бројних споменика, о чему се доста и редовно писало, вајари на простору Краљевине помно прате све овакве написе и неколицина њих, одмах пошто се господин Глушац овако огласио, у Бањалуку, на адресу господина Глушца и Главног одбора "Змијања", почела су да пристижу писма наших вајара, у којима нуде израду Кочићевог споменика бесплатно или уз минималну накнаду.

Јулије Чикош Сесија⁴ 4. октобра 1929. године из Крижеваца Главном одбору Друштва ставља понуду за изведбу истог споменика:

"За изведбу и солидност споменика јамчим својим солидним и прецизним радом у колико сам већ добио више првих награда на јавним натјечајима, као што сада радим и велики споменик Стјепана Радића који је у бронци велик 5 мет за Крижевац а исто ћу радити и за Лудбрег а са Сиском стојим у преговорима.

Друштву бих изашао усусрет са врло повољним увјетима и то на три оброчна отплаћивања, што би врло конвенирало и саме друштву, јер би им на тај начин било олакшано поставити споменик.

Слободан сам замолити друштво да ме точно извјести о свима подацима за споменик Петра Кочића као и за величину споменика, тако да би усусрет могао изаћи друштву са цијелим прорачуном и трошковима око постављања споменика.

Ако је по жељи друштва могао бих на њихов вриједни позив и сам особно доћи у Бањалуку за преговоре за подизање споменика, па молим нека ми друштво изволи јавити тачно своју адресу".⁵

Из Аде, у Бачкој, на адресу господина Глушца краћим писмом обраћа се вајар Сергије Фанфонић,⁶ који "молбом на Вас и Ваше колеге по доношењу решења Вашег одбора изволи мени поверити рад на Споменику.

Академски сам сиромашни вајар па могу да Вам 30 од сто јефтиније од других уметника израдим.

³ В. Ј., *Земљиште за споменик Петру Кочићу*, у: Политика, Београд, XXVI, 7714, 24. октобар 1929, стр. 3; Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 27, рег. бр. 7, кутија I Архивски материјал из Одјељења документације Музеја користим захваљујући љубазности госпође Љиљане Кораћ, на чему јој се захваљујем.

⁴ Јулије Чикош Сесија, вајар (16. јануар 1898 – 2. март 1972), сликарство учи у очевом Бела Чикош Сесија (1864–1931) атељеу, а вајарство у Загребу, Прагу и Минхену. Дуго ради као средњошколски професор у Загребу и Риједи. Био је доживотни кустос Спомен-збирке Беле Чикоша Сесије у Загребу. Радио је портрете, актове и монументалну пластику. Сликао је фолклорне мотиве. Од јавних споменика извео је и поклонио гимназији у Крижевцима спомен-бисту краља Александра Првог, откривену 14. априла 1935. године.

⁵ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 51, рег. бр. 6, кутија I

⁶ Подаци о аутору непознати

Ако се цењени одбор жели уверити да сам добар мајстор, Римске академије – то Вам могу послати неколико фотографија мојих умет. радова н. пр. као цела фигура нашег Краља Алекс. I. Биста Др. Јозе Бритвића, Спомник 'Троглав' – Уједињење и Ослобођење СХС. Југославија – једно велико интересантно ново уметничко дело!"⁷

Већ искусан у оваким пословима и аутор бројних актуелних споменика код нас, вајар Иван Екерт⁸ из Травника, у писму од 10. октобра, наводи да је "упозорен од једног мога доброг пријатеља на Ваш распис у новинама (који сам случајно предвидио) овим долазим да Вам се ставим на расположење за исти рад, као један од домаћих уметника-скулптора. На првом месту могу Вас известити, да би ми била особита част, да ми поштовани наслов повери израду тога споменика једном тако заслужном националном раднику, те сам приправан за тако једну племениту идеју, да се жртвујем до скрајњих граница, те у случају, да се поштовани наслов одлучи да мени повери речено дело, ја сам приправан да исти израдим само уз надокнаду мојих трошкова.

Мимогред напомињем, да сам већ много споменика у разним местима наше отаџбине израдио, који су у већини случајева конкурсом изабрани, а било је много пута и до 10 најцељатеља.

Ако се поштовани одбор одлучи да ми израду дела повери, приправан сам лично доћи и о свему се детаљно споразумити."⁹

За израду споменика Петру Кочићу у Бањалуци заинтересовао се још један вајар из Аде – Дејан Бешлић.¹⁰

"У Политици од 27. септ. т. год. прочитао сам чланак, о цењеној Вашој иницијативи, за подизање споменика пок. Националном великану Петру Кочићу. Но не сећам се баш тачно дали је у истом броју Политике или у наредном, са разликом 2-3 дана, стајало: да се позивају г.г. вајари, уметници, за што јеф-

⁷ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 48, рег. бр. 6, кутија I

⁸ Иван Екерт (Нови Сад, 23. август 1891 – Загреб, 1. март 1953), вајар, сликар и графичар. Учио у Бечу, Минхену и Будимпешти, гдје је израдио више портретних попрсеја и споменика. Службовао као наставник у Београду, Сарајеву и Загребу. Један дужи период живио у Травнику. Излагао у земљи и Бечу. Извео споменике краља Петра у Мркоњић Граду, Ливну, Бугојну, Фочи, Травнику и Градишци на Сави.

⁹ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 25, рег. бр. 6, кутија I

¹⁰ Дејан Бешлић (Ада, Бачка, 17. април 1897 – Лозница, 10. октобар 1967), вајар. Вајарство учио у Београду. Учествовао у ратовима 1912–1918. године. Имао атеље у Новом Саду. Извео споменике краљу Петру Првом у Сенти, откривен 30. октобра 1932, у Потиском Св. Николи (Остојићево), откривен 19. новембра 1933. и у Ади, откривен 6. септембра 1937. године; Споменик палим Батајничанима у Батајници, откривен 26. јула 1934; Споменик краљу Александри Првом у Турији код Србобрана, откривен 31. маја 1936; Попрсеје Стевана Владимира Каћанског у Србобрану, откривено 19. јуна 1938. године.

Податке о вајару Бешлићу видјети у: Угљеша Рајчевић, Затирано и затрто I, Оскрнављени и уништени српски споменици на тлу претходне Југославије (1845–1950), Прометеј, Нови Сад 2001, стр. 85

тинију цену изградње споменика. А не стоји у истим бројевима Политике дали се може већ чинити понуда, или ће се расписивати конкурс.

Познато ми је национално и просветно делање покојнога Кочића, јер сам читао нека дела и мемоаре његове, те се обраћам с молбом, да ми се по могућству пошаљу верне фотографије покојникове, од којих би једна имала бити профилна, друга предлице, да израдим једну лепу бисту за скоро још половину већу од природне величине.

Исти рад бих израдио у глини и само у гипсу те послао, сада већ састављеном, Славном Одбору 'Змијање', на оглед а који модел може и стручна комисија да погледа и ако би се исти рад усвојио са задовољством, био бих пресретан јер би ми то била награда за мој труд, пошто сам и сам велики идеалиста у скулптури, а нарочито за радове нашим националним великанима.

Ако би ми се рад усвојио, пристајем по жељи Одбора и у камену бисту израдити; јер сам у клесању специјалиста и радим са сигурношћу. Да ме се боље разуме: нити ће материјал камена а ни изливена биста у бронзи, готова довршена и предата стајати више од 5000 дин.

За постамент би исто дао леп пројект. А у случају избора за бронзану или мермерну бисту, дао бих и боју камена, који постаменат неби више стајао од 10.000 дин, постављен на месту.

Молим да се ова ниска цена не сматра конкурсна, нити обавезна, јер је моја жеља дати дело и то право уметничко дело. У том случају да задовољим уметничку критику, био бих задовољан и богат.

15 година како стално студирам уметност, практично и теоријски, те се осећам способним да могу одпочети, са пуном сигурношћу, и јавне радове.

Пошто, на основу ове моје молбе, не обавезујем никога на никакве моралне ни материјалне трошкове, молим само да ми се фотографије позајме, које ћу ја при свршеном раду повратити, то сматрам да ће ми се мојој скромној жељи и удовољити."¹¹

Крајем октобра 1929. године на адресу друштва "Змијање" стиже и писмо из Сплита, у којем академски вајар Петар Бибић¹² каже да му је "част овиме понудити угл. Одбору, да сам вољан моделовати споменик без обзира на димензије и без икаквог хонорара за овај вајарски рад".¹³

¹¹ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 43, рег. бр. 6, кутија I

¹² Петар Бибић, (Велушић код Дрниша, 3. фебруара 1893 – Београд, 17. јануара 1971), вајар, сликар, графичар, рестауратор. Школовао се у Прагу. Између два свјетска рата слика пејзаже и ведуте у уљу и акварелу, бави се графиком (бакропис) и рестаурацијом фресака у манастирима у јужној Србији и Македонији. Излагао у земљи и иностранству. Израдио неколико споменика борцима Народноослободилачког рата, палим рударима у Бору (1952), палим борцима у Јакову (1954), бисте маршала Тита и народних хероја Милице Павловић и Божидача Аџије, Орден рада, бројне плакете, дипломе, екс либрисе и слично.

¹³ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 50, рег. бр. 6, кутија I

Како се сваком од ових вајара, испред Главног одбора "Змијања", господин Глушац захвалио и отписао исто, да "када прикупимо новац јавићемо Вам подробно према Вашој понуди. Узели смо Вас у предбиљежбу", сасвим је извјесно да су они учествовали на конкурс у када је он расписан. Ово потврђује писмо Јулија Чикоша Сесије, који 3. јула 1932. године тражи "цијењени одбор да ме тачно обавијести о свим потанкостима натјечаја, те који су умјетници судјеловали на натјечају и који су добили награде и којима је повјерен посао.

Како мислим да мени није повјерен посао, то молим цијењени одбор да ми се смјеста врати моја скица за исти споменик Петра Кочића и онако запакује у моју шкрињу, те дрвени постамент како је и он био сложен у шкрињи заједно са мојом скицом, те молим да ми се добро запакира да се модел неби разбио.

Моја скица Петра Кочића молим да ми се смјеста натраг пошаље на мој властити трошак у Крижевце."¹⁴

Иако се мрежа добротвора, "утемељача", помагача и прилагача нагло умножава, како у земљи тако и у свијету, и како Вук Јеловац, главни секретар Друштва, на једној од сједница Друштва извјештава "да је акција друштва успела да у року од две године дана прикупи у готовом своту од преко 500.000 динара",¹⁵ те се тако, поред другог, отвара и могућност за расписивање конкурса за подизање споменика Петру Кочићу, у Главном одбору Друштва размисља се другачије. На приједлог његових чланова, како сазнајемо из бањалучке "Нове штампе", доктор Васо Глушац отпутовао је у Загреб и замолио вајара Ивана Мештровића (1883–1962) да изради споменик Петру Кочићу у Бањалуци. Али, "заузет својим великим радом око припреме за своју умјетничку изложбу, коју ће одржати у току ове године у Прагу (у Прагу и Паризу 1933. године; примј. аутора)... то и поред најбоље воље г. Мештровић није у стању да се прими израде скице попрсја и надгробног споменика пок. Петру Кочићу". Па ипак, Мештровић је г. Глушцу "... посветио дуго времена и дао своје стручно мишљење какав и колики треба да буде споменик (попрсје) и надгробни споменик пок. Петра Кочића. Г. Мештровић изложио је г. Глушцу још неке детаље, који ће добро послужити приликом израде горњих радова. У вези обавјештења, које је г. Глушац добио од г. Мештровића на синоћној сједници (одржаној 19. фебруара 1932. године; примј. аутора) донесено је рјешење да се образује техничко-умјетничка секција друштва 'Змијање'. У поменути секцију изабрани су: гг. Шпиро Боцарић, академски сликар и управник музеја Врб. Бановине; Вељко Пећанац, проф; инг. Александар Вулић, архитект; инг. Бранко Јовановић, грађ. инжењер банске Управе Врбаске бановине. Од чланова 'Змијања': гг. др Васо Глушац, предсједник друштва 'Змијање'; др Димитрије Закић, потпредсједник друштва 'Змијање'; Вук Јеловац, секретар; Миле Иванић, благајник; Д(анило)

¹⁴ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 9, рег. бр. 17, кутија II

¹⁵ В. Ј., *Успех друштва "Змијање"*, у: Политика, Београд, XXVIII, 8182, 16. фебруар 1931, стр. 7

Дрча, други секретар; Звонимир Јовић, други благајник. Иза донешеног закључка поменути секције, Главни Одбор друштва 'Змијање' одржаће сједницу по горњем питању, на којој ће расписати конкурс за најбоље планове (шкице) споменика (попрсје) и надгробног споменика пок. Петру Кочићу, и уједно одредити велику награду за најбоље радове (шкице)."¹⁶

Конкурс је раписан почетком априла 1932. године, "а споменик ће, према условима конкурса, бити у целој фигури и представљаће покојног Кочића у ставу говорника, народног трибуна. Биће висок три метра, изливен из бронзе, док ће постамент бити од гранита. Споменик ће стајати у великом градском парку у Бањој Луци. За израђене скице и одливање споменика у гипсу одређене су ове награде: прва осам хиљада динара, друга пет хиљада динара, трећа три хиљаде динара и више откупљених радова по две хиљаде динара. У оцењивачки жири ушло је осам лица Уметничко-техничке секције главног одбора 'Змијања'. Рок предаје скица је 1. јуни 1932. Сва обавештења по овом питању даје главни одбор 'Змијања' у Бањој Луци".¹⁷

Техничко-умјетничка секција, преименована у Оцењивачки суд, одржала је 10. јуна у "канцеларији гимназије састанак ради оцјене приспјелих радова за натјечај скице за споменик Петру Кочићу у Бањој Луци.

По извршеном прегледу одбор је извршио уже одабирање радова, који треба да буду награђени и донио је одлуку, да се од ових радова награди са првом наградом: рад под мотом 'Трибун', да се друга награда не подели никоме, да се трећа награда подели раду под мотом: 7./II. и да се један рад и то под мотом 'Јаблан' откупи.

По суду Жирија остали се радови не могу наградити.

После донесене одлуке оцењивачки суд у присуству цијелог одбора друштва 'Змијање' приступио је отварању запечаћених коверата те је установљено да је да је прву награду добио рад под мотом 'Трибун' вајара Антуна Аугустинчића¹⁸ и Ивана Радауша¹⁹ из Загреба.

¹⁶ Акција "Змијања", у: Нова штампа, Бањалука, III, 451, 21. фебруар 1932, стр. 2

¹⁷ Конкурс за споменик П. Кочићу, у: Политика, Београд, XXIX, 8584, 2. април 1932, стр. 4

¹⁸ Антун Аугустинчић (Клањец, 4. мај 1900 – Загреб, 10. мај 1979), вајар. Од 1918. године студира вајарство на Високој школи за умјетност и обрт у Загребу. Студије наставља код Ивана Мештровића и дипломира 1924. године. У Паризу студира на Школи лијепих умјетности и Академији, од 1924. до 1926. године, када се враћа у Загреб. Године 1929. један је од оснивача Умјетничке групе "Земља". Од 1941. године учествује у НОБ-у. Године 1949. изабран је у Југославенску академију знаности и умјетности као њен први члан. Године 1952. пред зградом Уједињених нација изводи скулптуру под називом "Мир". Излагао је у више наврата у земљи и иностранству, а у родном Клањцу 1976. године отворена је Галерија "Антун Аугустинчић".

¹⁹ Иван Вања Радауш (Винковци, 29. априла 1906 – Загреб, 24. априла 1975), вајар, сликар и писац, студира на Академији у Загребу у класама професора Рудолфа Валдеца, Роберта Франгеша Михановића и Ивана Мештровића. Затим, од 1931. године учи у Паризу. Од 1932. године члан је групе "Земља", са којом излаже до 1934. године. Од 1940. године наставник је на Државној обртној школи у Загребу, затим, од 1945. до 1969. на Академији ликовних умјетности

Трећу награду добио је рад под мотом 7./II. вајара Марка Брежанина²⁰ из Београда.

Откупљен је рад под мотом 'Јаблан' вајара Франа Динчића²¹ из Београда.

У смислу натјечаја отвара се изложба приспјелих радова од 11 до 21 јуна 1932 год. у просторијама гимназије."²²

Осим ове и још неколико оваквих информација у оновременој штампи, ова изложба, без обзира што није конципирана као таква, а што је приређена најприје с намјером да се јавно покажу сви приспјели радови, да се дају на увид јавности без жеље или намјере да се они критички валоризују, давно је заслужила своје мјесто у нашем ликовном двадесетом вијеку. Јер, деценијама послје њеног одржавања тешко ће се на једном мјесту наћи толико руку значајних вајара, толико различитих сензибилитета. Вријеме у којем јесмо, а у којем се, или би требало да се исписује историографија наше ликовности, свакако би требало да се позабави овом изложбом и да је памти као прву вајарску изложбу код нас.

Изложбу је свакако видио и дао свој суд о њој и сам Аугустинчић, који већ 13. јуна 1932. године закључује уговор са Главним одбором Друштва о изради скулптуре за уговорених 130.000 динара.²³

Вајари Радауш и Аугустинчић пристају да се "изврше извјесне коректуре споменика", како су се обавезали у уговору, и у једном часу обраћају се Друштву с молбом да се у њиховом загребачком атељеу нађу чланови Уметничко-техничке секције Главног одбора друштва "Змијање", који би требало да "студирају главу покојног Кочића, да би израда потпуно одговарала великом покој-

у Загребу, гдје, од 1950. године, води и Мајсторску радионицу. Члан је ЈАЗУ од 1947. године. Излагао у земљи и иностранству.

²⁰ Марко Брежанин (Спич код Бара, 20. маја 1883 – Београд, 11. новембар 1956), вајар. У младости ради као каменорезац у Софији, а од 1906. године похађа Уметничко-обртну школу у Љубљани, послје које се упућује на студије у Беч. Током Првог свјетског рата ради на Цетињу, а 1919. сели се у Београд, одакле се, на позив пјешадијског генерала Војислава Костића упућује у Бањалуку, гдје ради портрете супружника Костић (у гипсу) и њихових сина (у дрвету). Портрети су у власништву наслједника породице Костић у Загребу. Највише радио портрете, који су прожети поетско-реалистичким духом, а који га сврставају међу типичне представнике интимизма у српској скулптури.

²¹ Франо Менегело-Динчић (Котор, 28. фебруара 1900 – Београд, 17. јануара 1986), вајар и медаљер. Завршио Школу примијењених умјетности у Сплиту, студије наставља код Ота Шпанијела у Прагу, а усавршава се у Паризу и Минхену. Кратко живи у Сплиту, одакле се 1928. године пресељава у Београд. Моделује реалистичке портрете и споменике, излаже у Прагу и Сплиту с групом "Медулић" 1922. године.

²² Записник оцјене приспјелих радова за израду скице споменика Петру Кочићу, Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 8, рег. бр. 17, кутија II

²³ *Кочићев споменик у Бањој Луци*, у: Службени лист Врбаске бановине, Бањалука, IV, 31, 4. август 1932, стр. 4

нику, да се дјело у својој цјелости и укупности осјети као живи лик, као човјек, трибун, присутан сада и увијек ту".²⁴

Августинчић се обраћа и Спиридону-Шпири Боцарићу, који му, такође писмом, 11. августа 1932. године одговара:

"Примио сам Ваше писмо и спреман сам да Вам се ставим на диспозицију, али прије тога овдје морам да ријешим: у каквом својству и са каквом одговорношћу да тамо дођем.

Ево шта хоћу да кажем:

Ја сам био у личном пријатељству с пок. Кочићем и ја ћу, из пијетета, урадити све, у колико допуштају моје скромне силе и прилике. Али као члан одбора 'Змијање' тешко је свијету угодити.

Замислите, да се неком нешто не допадне на споменику, могао би Одбор рећи – да скине са себе одговорност – да је то било мени повјерено, и ја бих у очима нашег доброг свијета остао прљав, да ме не би сав Врбас могао опрати.

Зато сам ја замолио Господина Бана, који је данас отпутовао за Београд, да говори са Госп. Др. Глушцем, да скупа тамо дођемо и да заједнички примимо одговорност, у колико она може да спане на нас."²⁵

Боцарић се нашао у Загребу и заједно са ауторима дефинисао Кочићев портрет.

Како је и договорено, споменик, бронзана фигура Петра Кочића, допремљена је у Бањалуку и монтирана на постамент 4. новембра 1932. године. Освећење је, уз присуство бројних угледних гостију те Кочићевих Крајишника, обављено 6. новембра 1932. године у Градском парку бана Милосављевића.

Споменик је стигао да живи у Парку свега десетак година. Засметао је Усташком стојеру, који маја 1941. наређује да се споменик сруши. Надцестар Иван Кусина са својим радницима, по наређењу инжењера Галара, без дизалице, руши споменик Петру Кочићу. Хтјело се да Споменик остане неоштећен, а Алија Халалкић и Мујо Беговић га товаре у запрежна кола, превозе и похрањују у општинском дворишту, гдје дочекује крај рата. Камено постоље споменика, такође неоштећено, одвезено је у двориште Царске школе, гдје је непозната особа скинула бронзану плочу са натписом, која је, када је споменик враћен у Парк, замијењена каменом.²⁶

Замисао Августинчића и Радауша била је да споменик доминира цијелим простором Парка, не само својим димензијама (висок је два и по метра), него и својом поруком.

Свој "свагдањи огртач" Кочић само овлаш придржава лијевом руком, у којој је књига – "симбол литературе, помоћу које се борио против туђинске

²⁴ Вук Јеловац, *Из Друштва "Змијање"*, у: Службени лист Врбаске бановине, Бањалука, IV, 36, 8. септембар 1932, стр. 4

²⁵ Музеј Републике Српске, Бањалука, бр. документа 10, рег. бр. 17, кутија II

²⁶ Према казивању Бранка Пајића. Ово свједочење о судбини споменика у Другом свјетском рату уступио ми је господин Зоран Мачкић из Бањалуке, на чему сам му захвална.

управе". Десна рука је слободно испружена напријед и она таквим гестом као да подржава или продужава, упућује на мисао или мисли које Кочић упућује народу.

У покрету, посебно горњег дијела фигуре, сконцентрисан је смисао снаге, отпора и борбе, а сама скулпторска форма је чврсто грађена и њен реалистички начин моделовања, наглашени гест и порука само појачавају монументалност споменика.

За разлику од свих других из тог времена, једино је Кочићев споменик преживио. Да ли, најприје, као опомена свима онима који би да владају Кочићевом земљом и његовим сународницима на начин који Кочић никада није признао?

Danka Damjanovic

A Monument to Petar Kocic in Banja Luka

Summary

The intellectual elite of Banja Luka founded in Banja Luka in 1929 a society *Zmijanje*, which, among other things, had to build a monument to Peter Kocic (1876-1916) in Banja Luka. Nikola Tesla wanted to be also among the Society members and he addressed the Society with this desire. However Tesla's letter was misplaced due to someone's negligence, thus depriving us of knowledge of the possible following Tesla's intentions.

In 1932 on the proposal of the Chairman of the Main Committee, dr Vaso Glusac (1879-1955) and his friends, the Society tried to agree with the sculptor Ivan Mestrovic (1883-1962) about the monument creation. Since a sculptor Mestrovic was involved in preparation of his two exhibitions, held in Prague and Paris in 1933, a competition for the creation of a monument to Peter Kocic was announced at the beginning of April 1932. According to the jury decision, which had a session on 10 June in the same year, among a dozen received works the first prize and the construction right got the work under the name *Tribune*, coauthor work of Antun Augustincic (1900-1979) and Ivan Vanja Radaus (1906-1975) from Zagreb. On the next day an exhibition of all received works was opened in the High School of Banja Luka, which was the first sculpture exhibition here. The monument to Peter Kocic was officially unveiled on November 6, 1932 in City Park Ban Milosavljevic in Banja Luka.